

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра історії Східної Європи

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор за науково-педагогічної роботи
доц. А. В. Пантелеймонов

_____

“ _____ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Джерелознавство історії Росії

_____
(назва навчальної дисципліни)

032 історія та археологія
спеціальність (напря́м) _____

історичний
факультет _____

перший (бакалаврський)
рівень освіти _____

2018/2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету
(інституту, центру)

“15” червня 2018 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Волосник Ю. П., д. і. н, професор

Програму схвалено на засіданні кафедри
Історії Східної Європи

Протокол від “5” червня 2018 року № 14

В. о. завідувача кафедри _____ проф. Духопельников В. М.

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією
історичного

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “8” червня 2018 року № 10

доц. Тумаков О. І.
Голова методичної комісії _____

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Джерелознавство історії Росії» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавр

_____
(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

032 історія та археологія

Спеціальності (напряму) _____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Джерелознавство історії Росії» ознайомити студентів з основними видами письмових джерел з історії Росії XV-XX ст. та головними принципами, способами і методами їхнього джерелознавчого аналізу, ознайомити студентів з основними специфічними термінами, в яких відбивається сутність, зміст і розкриваються внутрішні зв'язки, що характеризують джерелознавчі поняття.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

1.2. Основне завдання вивчення дисципліни «Джерелознавство історії Росії» полягає в тому, щоб на основі сучасних джерелознавчих наукових досягнень сформулювати у студентів цілісне уявлення про джерелознавство історії Росії, закономірність процесу виникнення історичних джерел та відображення в них подій російської історії. Ознайомити студентів з основними видами і типами історичних письмових джерел, привити їм навички роботи з історичними джерелами, навчити класифікації джерельного матеріалу, принципам наукової критики джерел.

1.3. Кількість кредитів

3 кредити

1.4. Загальна кількість годин

90 годин

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	-й
Семестр	
5-й	-й
Лекції	
32 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
58 год.	год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

що джерелознавство історії Росії – є невід'ємною складовою циклу історичних дисциплін, допоміжною історичною дисципліною, що вивчає закономірності походження та функціонування історичних джерел, які відображають всі аспекти минулого та сучасного Росії, а також критичне ставлення у вивченні письмової джерельної спадщини.

вміти :

працювати з історичними джерелами з історії Росії, класифікувати і систематизувати письмові джерела, оволодіти навичками наукової критики історичних джерел, прийомами роботи з джерелами і спеціальною та загальною літературою, критично аналізувати походження, інформаційний потенціал, зміст історичного документа, використовуючи весь наявний арсенал інструментів наукового пізнання.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Історичні джерела феодальної епохи

ТЕМА 1. Вступ. Предмет і завдання курсу

Поняття джерела. Класифікація джерел, їх типи і види. Відмінність історичного джерела від посібника. Аналіз сучасної літератури з курсу джерелознавства. Основні принципи і методи наукової критики джерел.

ТЕМА 2. Джерела з історії Росії XV-XVII ст.

Загальна характеристика джерел та їхня класифікація. Особливості російського літописання періоду феодальної роздробленості та існування Російської централізованої держави. Законодавчі джерела. Судові грамоти, судебники 1497 та 1550 рр. Соборне уложення 1649 р. Актові матеріали та їхня класифікація. Види актових джерел. Діловодні матеріали та їх різновиди. Літературні та публіцистичні пам'ятки та їх особливості. Свідчення іноземців про Росію XV-XVII ст. та проблема їхньої об'єктивності.

ТЕМА 3. Джерела з історії Російської держави першої половини XVIII ст.

Нові види законодавчих документів. Політичні твори. І. Посошков, Ф. Прокопович. Економіко-географічні описи, їхня характеристика та класифікація. Поява періодичної преси. Характеристика джерел особистого походження та їхніх особливостей. Свідчення іноземців про політичне життя, побут і культуру Росії.

Розділ 2. Джерела з історії ранньоіндустріальної епохи

ТЕМА 4. Джерела з російської історії середини XVIII – першої половини XIX ст.

Розвиток російського законодавства. Нові види законодавчих джерел. Діловодна документація та її класифікація. Політичні та публіцистичні твори. Програмні документи суспільних, громадських та революційних організацій. Статистичні описи та їх класифікація. Періодична преса. Розвиток мемуаристики та її особливості.

ТЕМА 5. Джерела з історії Росії другої пол. XIX – початку XX ст.

Особливості письмових джерел даного періоду. Масові джерела. Законодавчі акти. Діловодна документація підприємницьких організацій. Поява нових видів діловодних джерел. Документи політичних і революційних організацій. Російська статистика, її види та особливості. Матеріали періодичної преси. Мемуаристика та документи особистого походження, їх характеристика та особливості.

Розділ 3. Джерела з історії радянського періоду.

ТЕМА 6. Джерела з історії Радянської держави

Особливості джерел радянського періоду. Класифікація документів радянської історії. Програмні, статутні та директивні документи політичних партій і рухів. Документи РСДРП(б) – РКП(б) – ВКП(б) – КПРС. Документи інших політичних партій. Документи політичних і самодільних політизованих організацій кінця ХХ ст. Законодавчі джерела. Діловодні матеріали державних установ і суспільних організацій. Акти. Статистичні матеріали радянського періоду та їх особливості і класифікація. Матеріали планування та обліку народного господарства. Публіцистика. Офіційна та неофіційна (альтернативна, вільна) преса. Джерела особистого походження та їх особливості і класифікація.

ТЕМА 7. Джерела російської еміграції

Класифікація джерел російської еміграції. Філософська, соціологічна, політична, економічна та інша література. Художня література. Емігрантська періодична перса та публіцистика. Документи політичних партії, союзів, суспільних груп, творчих об'єднань, військових, національних, релігійних тощо. Документи особистого походження: мемуари, щоденники, листування, сімейні архіви. Закордонні (емігрантські) архівні колекції.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
Лекції		семін.	лаб.	інд.	СР	
1	2	3	4	5	6	7
Розділ 1. Історичні джерела феодальної епохи						
Тема 1. Вступ. Предмет та завдання курсу.	4	2				2
Тема 2. Джерела з історії Росії XV-XVII ст.	16	6				10
Тема 3. Джерела з історії Російської держави XVIII ст.	8	4				4
Розділ 2. Джерела з історії ранньоіндустріальної епохи						
Тема 4. Джерела з російської історії середини XVIII – першої пол. XIX ст.	16	6				10
Тема 5. Джерела з історії Росії другої половини XIX – поч. XX ст.	14	4				10
Розділ 3. Джерела з історії радянського періоду.						
Тема 6. Джерела з історії Радянської держави	20	8				12
Тема 7. Джерела російської еміграції	12	2				10
Всього годин	90	32				58

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять
Планом не передбачено.

5. Завдання для самостійної роботи

1. Свідчення іноземних авторів про Росію 15 ст.
2. Політичний трактат Ю. Крижанича та його значення.
3. Актові матеріали 15 – 16 ст.
4. Розрядні книги як історичне джерело.
5. Книга Гр. Котошихіна про Росію в період царювання Олексія Михайловича.
6. Особливості російської мемуаристики першої половини 18 ст.
7. «Соборне Уложення» царя Олексія Михайловича як законодавче джерело.
8. Свідчення іноземців про Росію 17 ст. та її особливості.
9. Російська періодична преса 18 ст. та її особливості.
10. Зародження статистики як особливого історичного джерела 18 ст.
11. Судебники Івана III та Івана Грозного. Аналіз особливостей даного історичного джерела.
12. Радянська статистика як історичне джерело з історії радянського суспільства.
13. Особливості мемуаристики радянського періоду.
14. Особливості та проблеми класифікації джерел радянської доби.
15. Офіційна та неофіційна періодична преса радянської епохи (друга половина XX ст.)
16. Особливості демографічної статистики як історичного джерела.
17. Діловодні матеріали як джерело з історії економіки.
18. Іноземці 19 ст. про Росію та росіян.
19. Тлумачення поняття історичного джерела в сучасній науковій літературі.
20. Сучасна преса як історичне джерело.
21. Літописи як історичне джерело та його значення.

22. Особливості російського законодавства другої половини 19 ст. як історичного джерела.

23. Агіографічні джерела та їх особливості.

6. Індивідуальні завдання

Планом не передбачено.

7. Методи контролю

Контрольна робота, іспит (чотирирівнева шкала оцінювання)

8. Схема нарахування балів

Контрольна робота 1	Іспит	Сума
40	60*	100

*Екзаменаційний білет складається з 3-х питань, кожне з яких оцінюється по 20 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Основна література

1. Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії. – Харків, 2008.
2. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология и практика. – М., 2005.

3. Источниковедение XX столетия: Тезисы докладов и сообщений. – М., 1993.
4. **Источниковедение истории СССР/Под ред.. И. Ковальченко. – М., 1981.**
5. Источниковедение новейшей истории России: теория, методология и практика / Под общ. ред. А. К. Соколова. – М., 2004.
6. Источниковедение. Теория. История. Метод. Источники российской истории: Уч. пособие. – М., 1998.
7. Кабанов В.В. Источниковедение советского общества. – М., 1997.
8. Кабанов В.В. Слухи как исторический источник // Труды историко-архивного института. – Т.33. – М., 1996.
9. Карпини Дж. История монголов // Путешествие в Восточные страны. – М., 1957.
10. Котошихин Г.К. О России в царствование Алексея Михайловича. – СПб., 2000.
11. Лихачев Д.С. Русские летописи и их культурно-историческое значение. – М., Л., 1987.
12. Памятники литературы древней Руси. – Т. 1–10. – М., 1977–1986.
13. Памятники русского права. – Вып. 1–8. – М., 1952–1963.
14. Полное собрание русских летописей: в 37 тт. – М., 1863-1987.
15. Приселков М.Д. История русского летописания XI–XV вв. – Л., 1940.
16. Профессионализм историка и идеологическая конъюнктура: Проблемы источниковедения советской истории. – М., 1994.
17. Российское законодательство XI – нач. XX вв.: В 10 т. – М., 1983-1992.
18. Судебники XV–XVI веков. – М.; Л., 1952.
19. **Тихомиров М.Н. Источниковедение истории СССР. – М., 1962.**
20. Шахматов А.А. Обзорение русских летописных сводов XIV–XVI вв. – М.; Л., 1938.

Допоміжна література

1. Голиков А.Г. Круглова Т.А. Источниковедение отечественной истории. – М., 2000.
2. Горбачев М.С. Речи и статьи. – Т.1-7. – М., 1985-1991.
3. Громыко А.А. Памятное. – Т.1-2. – М., 1990.
4. Данилевский И.Н., Кабанов В.А., Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Источниковедение. Теория, история, метод. Источники российской истории. – М., 1998.
5. Иванов Г.М. Исторический источник и историческое познание. – Томск, 1973.
6. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – Изд. 9-е доп. испр. – М., 1979-1984.
7. Ленин В.И. Полн. собр. соч.: В 55 тт. – 5-е изд.
8. Насонов А.Н. История русского летописания XI – нач. XVIII вв. – М., 1969.

9. Никитина С.А. Источниковедение истории СССР XIX в. (до начала 90-х гг.). – М., 1940.

3 курс 5 семестр

Питання до іспиту зі спецкурсу “Джерелознавство історії Росії”

1. Предмет і завдання джерелознавства історії Росії.
2. Поняття історичного джерела.
3. Класифікація історичних джерел.
4. Види і типи історичних джерел.
5. Відмінність історичного джерела від посібника.
6. Принципи внутрішньої та зовнішньої критики джерела.
7. Загальна характеристика мемуарної літератури XVIII – поч. XX ст.
8. Московське літописання.
9. Літописи як джерело з історії Росії XV-XVII ст.
10. Обласне літописання. Літописання Новгород і Пскова.
11. Російська мемуаристика XVIII ст.
12. Законодавчі акти як джерело з історії Росії XV-XVII ст. Судебники. Соборне уложення 1649 р.
13. Актові матеріали XV–XVII ст.
14. Діловодні матеріали XV–XVII ст.
15. Російська мемуаристика другої половини XIX – поч. XX ст.
16. Літературні та публіцистичні пам’ятки XV–XVII ст.
17. Політичний трактат Ю. Крижанича. Г. Котошихін і його книга про Росію середини XVII ст.
18. Свідоцтва іноземців про Росію XV–XVI ст.
19. Свідоцтва іноземців про Росію XVII ст.
20. Періодична преса Росії XVIII ст.
21. Економіко-географічні та статистичні описи XVIII – першої половини XIX ст.
22. Статистичні джерела другої половини XIX – початку XX ст.
23. Документи політичних партій Росії початку XX ст.
24. Російське законодавство середини XIX – поч. XX ст. як історичне джерело.
25. Офіційна та неофіційна періодична преса другої половини XIX – початку XX ст.
26. Особливості джерел радянського періоду.
27. Класифікація джерел радянського періоду.
28. Радянське законодавство як історичне джерело.
29. Статистичні джерела радянського періоду та їх особливості.
30. Радянська мемуаристика та її особливості.
31. Періодичні видання радянського періоду та їх специфіка.

32. Демографічна статистика. Всесоюзні переписи населення як історичне джерело.
33. Принципи наукової роботи з мемуаристики.
34. Періодичні видання XVIII – першої половини XIX ст.
35. Іноземці про Росію XVIII – середини XIX ст.
36. Г. Котошихін про російський політичний лад XVII ст.
37. Сучасна преса як історичне джерело.

Шкала оцінювання

Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

- "відмінно" – студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;
- "добре" – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;
- "задовільно" – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;
- "незадовільно" – студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.